

37(051,
I-90

ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ

ТЕКСТИ
ДО ВИВЧЕННЯ
КУРСУ

ПОЯСНЮВАЛЬНЕ ЧИТАННЯ

...Стаття, призначена для пояснювального читання, не повинна перечитуватись учнями одразу, за одним заходом, бо читання й пояснення всієї статті в цілому обтяжливе для дітей через безліч думок, що містяться в статті. Тому досвідчені викладачі кажуть, що "читання є сприймання в часі". Спочатку потрібно пояснювати читане за запитаннями (Про кого чи про що прочитав? Що прочитав?), спиняючись після прочитання учнем кожного речення або кожної

окремої думки; за допомогою тих самих запитань учні розпізнають і взаємні відношення членів у прочитаному реченні. Коли учні здобудуть успіхи в свідомому читанні окремих речень, то негайно слід перейти до читання статті по частинах, пояснюючи кожну частину запитаннями, що вичерпують зміст прочитаної учнем частини. При такому способі навчання читання думки, що їх містить стаття, вкладаються в голову дитини потроху й засвоюються поступово,

чому й передаються легше, а повне і можливо точне пояснення читаного підтримує інтерес статті з початку читання й до кінця.

Прочитану й пояснену по частинах статтю на закінчення перечитує вже всю разом, спочатку, як зразок читання, вчитель, а потім і учні, причому кращі в читанні учні перечитують цілу статтю на середині класу. Решта учнів обов'язково повинна стежити як за зразковим читанням учителя, так і за хорошими й слабкими учнями. Це важливо не тільки для цілкового уявлення прочитаної статті, а й для засвоєння та вироблення в кожному учні гарного виразного читання. Стежачи за текстом статті й слухаючи зразкове читання вчителя та кращих учнів, учень старатиметься помічати особливості гарної й ясної мови при читанні. А стежачи за читанням поганого читця й бачачи, як учитель спинає й виправляє його читання, учень мимоволі помічає, як не слід читати. Багаторічні мої спостереження переконали мене в тому, що гарне читання виробляється не стільки вправлінням у самому читанні, скільки в тому, що учні стежать за зразковим читанням учителя і хороших учнів. У старовинних наших школах кожен учень безперервно читав з ранку до вечора і виробляв у собі лише самий механізм у читанні, а про виразність і свідомість його учні не мали ніякого уявлення й читали або монотонно, або галасливо, неприродним гучним голосом. А в тих сучасних школах, де вчителі наглядають за тим, щоб усі учні обов'язково на уроках читання стежили за читанням інших, швидкість і виразність у читанні досягаються легше й швидше.

А щоб підготувати учнів до самостійного викладу своїх думок спочатку усно, а потім і на письмі, потрібно рядом послідовних запитань лише вичерпати зміст усіх частин прочитаної статті. На закінчення уроку пояснювального читання один з учнів за викликом учителя виходить на середину класу й самостійно переказує весь зміст прочитаної статті без допомоги вже будь-яких запитань і пояснень. Решта учнів слухає переказ свого товариша і потім доповнює його на випадок пропуску тих чи інших думок.

Коли учень переказує статтю своїми словами, ні в якому разі не слід спиняти і критикувати спосіб його висловлювання. Нехай оповідач збереже той простий, розмовний тон, яким він говорить, інакше у нього не виробиться вільна мова. Всім відомо, що зупинки й зауваження придушують здібність висловлюватися, бо предмет переказу цілком забирає увагу оповідача. Тільки при такій постановці переказування кожна думка переказувача знаходить собі цілком невимуслене висловлення. Адже маленьких дітей, коли у них з'являється мова, ніхто під час їхнього розмовляння не зупиняє й не виправляє всіх неправильностей їх мови. Чим краще вдається дитині зосередити свою увагу на предметі розмови, тим легше вона висловлюється і тим краще механізм її мови

вдосконалюється. Сучасні вчителі повинні твердо пам'ятати, що існуючі методи викладання з їх нескінченними запитаннями й граматичними виправліннями не навчають школярів легко, вільно й плавно говорити.

Коли учні переказують прочитані статті, немає потреби примушувати учнів замінювати в художніх статтях книжні слова й вирази, які вони засвоїли, своїми власними, бо спосіб цей мимоволі відучуватиме дітей від вживання правильної мови і від засвоєння гарних виразів. Важливо не те, щоб учень зовсім уникав книжних виразів і замінював їх своїми, а те, щоб він ясно розумів і чітко уявляв собі прочитане. Раз результату цього досягнуто, тоді засвоєння книжних виразів може тільки сприяти збільшенню запасу слів і вдосконаленню стилю.

Читаючи заголовок статті, іноді необхідно кількома навідними запитаннями підготувати учнів до того, що вони можуть узнати з призначеної для пояснювального читання статті. А при пояснювальному читанні ділових статей для похвалення уроку й збудження в дітях більшого інтересу та уваги корисно вводити побіжні відомості, що стосуються характеристики предмета статті, проте з тією умовою, щоб ці вставні зауваження, відзначаючись короткістю й роз'яснюючи головну думку, йшли неодмінно за читанням й опрацюванням окремої частини статті, а не при пояснюванні якогось слова чи речення. Тут доречно зауважити, що на першому році навчання цілком достатньо подати якнайзагальнішу основу оповідання чи опису без тих додаткових пояснень, що дали б матеріал для будь-яких висновків, які прямо не стосуються змісту статті. А деякі висновки однорідних статей і більш загальні пояснення цілої групи статей мають бути предметом особливих бесід після прочитання цілого розділу книги. При пояснювальному ж читанні окремих статей викладач повинен суворо обмежуватись тільки тим, що міститься в них. На першому році навчання читання особливо важливо в інтересах дальшого успіху поставити справу навчання так, щоб учні, читаючи доступний їм книжковий текст, привчалися самі черпати безпосередньо відомості з книги. А групування набутих відомостей і ширше пояснення й узагальнення в зв'язку з розвитком учнів має відбуватися під час окремих бесід учителя з учнями з приводу прочитаного розділу без допомоги навчальної книжки, а за допомогою усної розповіді, наочних посібників, предметів, класних картин, таблиць, дослідів та ін. Тут вважаю за необхідне й істотно важливе зауважити, що ті з учнів, які мають більший запас слів, краще вміють вільно розмовляти, передавати зміст картин і взагалі спостерігати, швидше засвоюють і механізм, і свідомість читання, ніж ті з учнів, які не розвиваються шляхом бесід, а весь навчальний час витрачають лише на читання книжкового тексту. Кожний практик-учитель знає, що жвава у розмові дитина завжди читає краще від своїх товаришів, менш

розвинених. Будь-який урок пояснювального читання вчитель повинен проробляти так, щоб самі учні, сприймаючи викладене, почували, що вони набувають нових знань і збільшують розумові сили свої. Викладач повинен поставити головним завданням уроків пояснювального читання те, щоб діти ще на шкільній лаві навчилися вдумуватися в читане й ґрунтовно засвоювати прочитане. Тому в кінці кожного уроку й кожної бесіди слід робити коротко висновок з викладеного, відмічаючи новонабуті учнями протягом минулого уроку знання.

Необхідно також кожному вчителеві твердо пам'ятати, що читання взагалі дає різні ре-

зультати, залежно від того, як воно викладалося в школі. Є немало грамотних людей, які за допомогою читання книг розвинулися й збагатилися знаннями; але нерідко зустрічаються й такі люди, які перечитали багато книг, та від цього не стали розвиненішими розумово чи морально, а, читаючи по верхах, лише розвинули в собі силу уяви й чулість на шкоду здоровому глуздові й розсудкові. Тільки при постановці уроків пояснювального читання в зв'язку з усними, об'єднуючими бесідами, за допомогою наочних посібників, читання матиме все своє краще значення, як могутнє знаряддя до самоосвіти.

*Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. За заг. ред.
С.А. Литвинова. – Київ: Радянська школа, 1961. – С. 504–506.*